

L'hora dels estoics

TONI PRAVA

Disminueixen les ruptures matrimonials, però augmenta l'ús dels transport públic; baixa el consum, però puja l'estalvi; decreix la contaminació, però creix la desocupació. La crisi estronca trajectòries laborals i professionals i modifica els nostres hàbits de consum. Així afecta el daltabaix econòmic la nostra vida quotidiana.

Fa set anys, l'Enric va decidir d'estudiar publicitat. Li interessava tot allò que tenia a veure amb la creativitat i, si al final no tenia sort en aquest camp, restringit als cervells més privilegiats, sempre es podria dedicar a la gestió publicitària, que aleshores movia una bona pila de diners. Ara, set anys després, l'Enric fa un i mig que

busca feina. Quan acabava cinquè va fer una estada en una empresa, però tan bon punt va finir el contracte de pràctiques no remunerades, el van convidar a anar-se'n cap a casa. Després, fins avui, va enviar una rastellera de curriculum sense resposta. De moment, fins que no trobe feina, dedica part del temps a ensenyar anglès en una aca-

dèmia. Això li permet, si més no, de pagar les despeses més peremptòries. D'anar-se'n a viure amb la seua xicona, ni parlar-ne. L'emancipació s'ha convertit per a milers de joves com Enric en una fita inassolible. L'edat en què els joves abandonen el niu no ha parat de créixer aquest darrer decenni. En el cas de Catalunya, si el 2001 els

joves se n'anaven de casa a l'edat de 19,5 anys, el tercer trimestre del 2008 la franja havia augmentat fins a 32,7 anys. Sense ingressos fixos, amb feines precàries i un índex de desocupació del 38,5% per als menors de 25 anys, molta gent es troba abocada a la inestabilitat. I això és greu per al jovent, però també per al conjunt de la societat. "Correm el risc d'acabar perdent capital humà", adverteix Eugeni Vállalbí, secretari de Joventut de la Generalitat de Catalunya, que tem que les escasses expectatives que proporciona ara per ara el mercat laboral propicien una *fuga de cervells*, com la que hi ha hagut en el camp de la recerca.

El jovent és un dels sectors de població que més directament sofreix les inclemències de la crisi. Però pràcticament ningú no n'ha quedat al marge. Juntament amb els joves, immigrants, treballadors de la construcció i dels serveis de baixa qualificació, però també gent ocupada en sector industrials i autònoms s'han trobat sacsejats pel daltabaix econòmic. La crisi s'ha immiscit en la trajectòria personal i laboral de milions de persones a tot el món: ha estroncat projectes i ha obligat a refer plans que fins ara consideràvem realistes. Si aquesta darrera dècada la paraula *canvi* havia adquirit un sentit positiu, s'havia associat a ascens social i personal, de dos anys ençà ha passat a entendre's des de tota una altra òptica. Perquè el *canvi* que imposa la crisi en la vida de molta gent no és un canvi desitjat ni aspirat, sinó un canvi involuntari, sobrevingut. La desocupació, els acomiadaments en massa, els crèdits sense pagar, els reagrupaments familiars indesitjats, l'augment de la morositat dels bancs, els tancaments d'empreses d'un dia per un altre o les cues a les oficines dels serveis d'ocupació són la cara més amarga de la recessió.

Tanmateix, la crisi també té efectes positius que caldria no eludir: les llars estalvien com no ho havien fet en molts anys; com que no hi ha tanta activitat industrial, tampoc no hi ha tanta contaminació; la gent ha optat per fer un ús més racional dels vehicles particulars; i la venda de jocs de taula, d'aquells que es juguen en família i en interacció amb els altres, han guanyat terreny aquest Nadal en detriment dels videojocs. Tot

L'extensió de la desocupació ha estat el gran motor de les transformacions. En dos anys als Països Catalans hem passat de 493.000 desocupats a 1,2 milions

plegat, pot semblar un consol insignificant, però caldria no perdre de vista el potencial regeneratiu que, en certs aspectes, pot tenir una crisi com l'actual. Àlex Rovira, autor del llibre *La bona crisi*, és dels qui pensen que alguna cosa bona n'ha de sortir, de l'ensurt provocat per les hipoteques *subprime*. "Hem comprat amb diners que no teníem coses que no necessitàvem per impressionar gent que no coneixíem, pagant preus per coses que no costaven tant, refiant-nos de directors de banca i dirigents que no tenien criteri —explica—. Per tot això, hem de dir gràcies a la crisi, perquè ha desmantellat una gran mentida. Això no vol dir que agreixi els efectes dolorosos i negatius que la crisi té per a la gent. Tot el contrari. Qualsevol mena de crisi t'obliga a qüestionar-te moltes coses que no es qüestionarien si això no passés."

L'epidèmia de la desocupació.

L'extensió de la desocupació ha estat el gran motor de les transformacions que d'una manera o una altra es registren a l'esfera pública i privada. A tots els Països Catalans hi havia, el 31 de setembre del 2009, 1,2 milions de persones sense feina (90.000 a les Illes, 607.000 al Principat i 564.000 al País Valencià), és a dir, el 30,5% dels desocupats de l'estat espanyol. La xifra, imponent per si, encara és més colpidora si tenim en compte que dos anys abans n'hi havia 493.000, és a dir, ni la meitat. En només 24 mesos, 707.000 persones han perdut la feina. Amb aquesta dinàmica, no és estrany que per al 79% de la població entrevistada pel Centre d'Investigacions Sociològiques (CIS) la desocupació haja esdevingut la principal preocupació, i fa un parell d'anys aquest percentatge no arribava al 37%. Es tracta de la xifra més alta de la dècada.

La incertesa creada per la recessió (a voltes no justificada, però en la majoria de casos basada en fets reals) ens fa

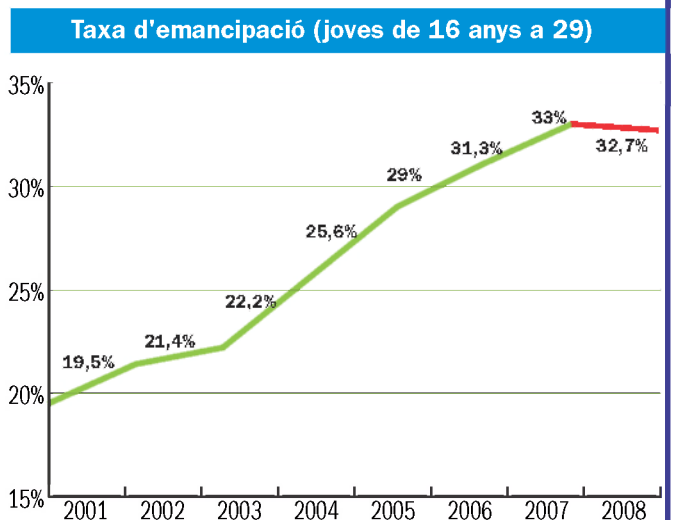
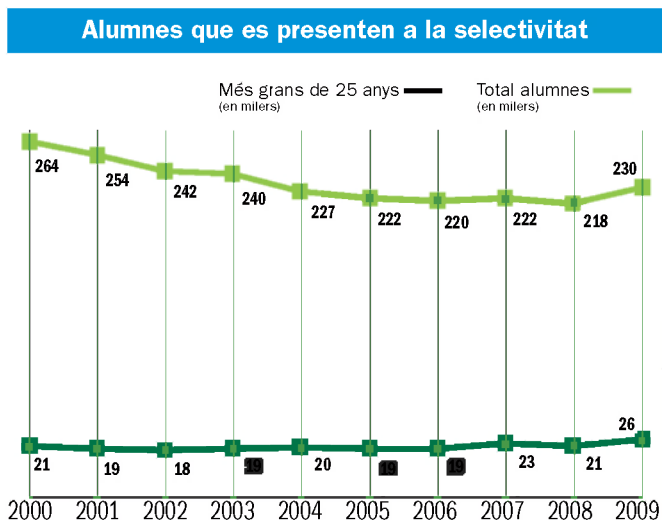
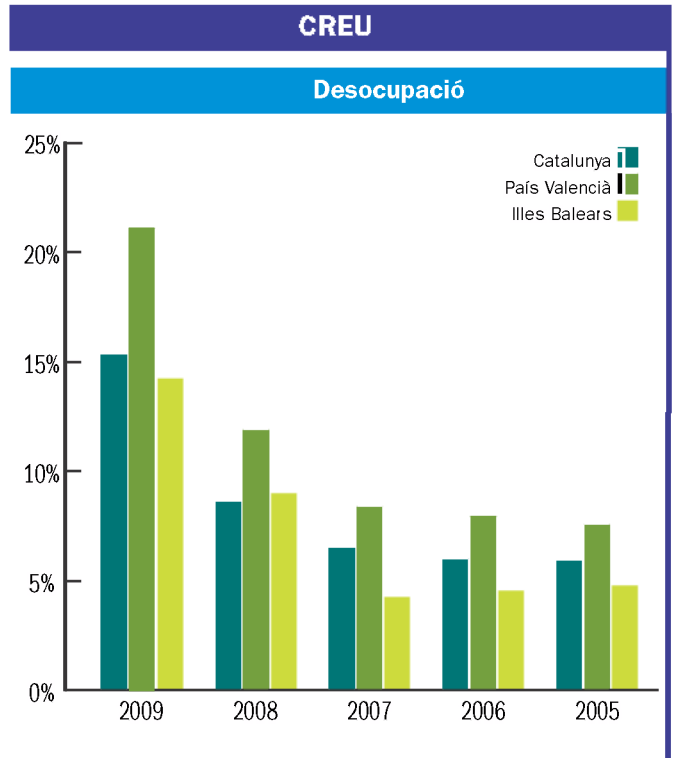
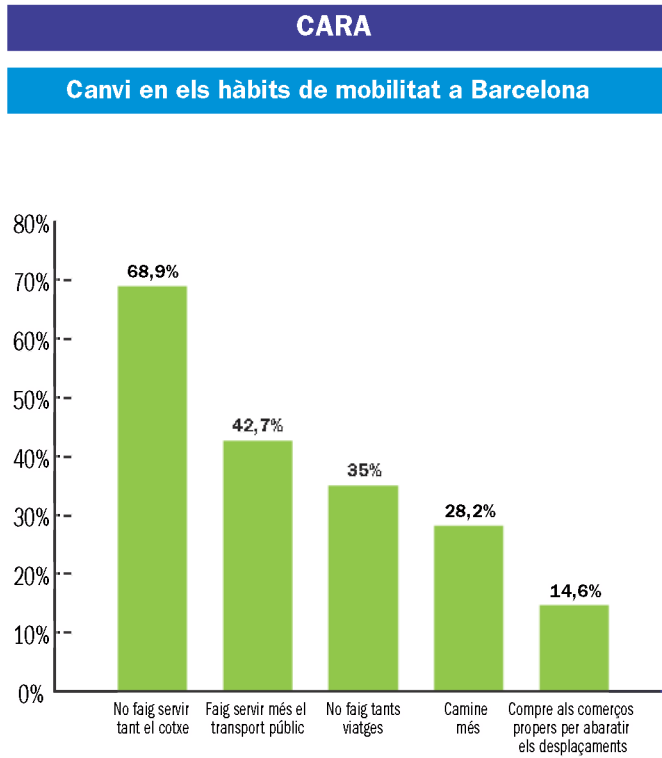
anar primers de butxaca. L'engrescament consumista d'anys enrere és aigua passada per a la majoria. A hores d'ara la contracció del consum és, al costat de la desocupació, la cara més visible que alguna cosa ben greu ha passat arran del daltabaix econòmic. Els consumidors, que el darrer decenni havien viscut un període de disbauxa i dispendi desenfrenat, han hagut de modificar i readaptar el comportament als recursos econòmics disponibles. La conseqüència d'això ha estat una disminució del 5% del consum.

Un consumidor en crisi és, segons Ismael Quintanilla —professor de la Universitat de València i expert en psicologia econòmica—, un "consumidor més reflexiu i racional" que no un consumidor en temps de bonança. "La crisi és un desequilibri econòmic. En aquest sentit, quan hi ha un desequilibri mireu d'adaptar-nos-hi o ajustar-nos-hi. L'adaptació consisteix a gastar menys i l'ajust, a guanyar més. I com que açò últim és impossible perquè la crisi no ho permet, l'única eixida és no gastar tant. La conseqüència són processos adaptatius generalitzats. Hi ha gent que pot gastar més, però no ho fa per por o perquè és la dinàmica general; i hi ha moltes altres persones que no tenen cap més remei sinó racionalitzar bé les seues despeses". En poc més de quinze mesos hem passat d'un consumisme epicuri (compra ara, ja pagaràs) a un comportament obligatòriament estoic. La resignació en vista de les noves circumstàncies s'ha convertit per a molts en una manera d'alleugerir emocionalment la feixuga càrrega que han de tragar. Les circumstàncies econòmiques deixen un marge de maniobra tan estret que, per a la majoria, s'imposa l'aquiescència, l'acceptació tàcita de la nova situació.

Llarga vida al Monopoly (i al sexe)! Conseqüentment, s'esdevé un canvi en els hàbits de consum de la

Crisi amb cara i creu

Si bé quasi totes les crisis tenen efectes perniciosos, a voltes els daltabaixos econòmics també tenen efectes benèfics. Vet ací la cara i la creu d'una mateixa moneda.

Fons: INE, EPA, RACC, Departament d'Acció Social de la Generalitat de Catalunya

ciutadania. Tots aquells que d'una manera o una altra s'han trobat tocats per la crisi han hagut de prescindir del caprici i només fiquen dins el carretó de comprar allò que és estrictament necessari, per més que la inflació siga més benvolent que aquest darrer decenni. El consumidor és més receptiu a l'oferta i

al 2x1, i allò que és superflu roman als prestatges de les botigues.

Si bé el canvi es percep des del punt de vista quantitatiu (menys diners són menys productes adquirits), també des de l'òptica qualitativa hi ha modificacions inesperades en els hàbits de consum. En el camp de l'oci, per exemple,

alguns indicadors mostren que els ciutadans cerquen alternatives més barates –però també més casolanes i participatives– per a passar el temps de lleure. Aquest Nadal, les vendes de jocs de taula, que havien retrocedit clarament aquests darrers quinze anys, han registrat un repunt. Si no hi ha diners per a

comprar el darrer giny tecnològic, els clàssics Monopoly, Trivial, o Risk garanteixen esbargiment compartit a molt bon preu. També el sexe ha esdevingut càlid refugi de la recessió. Al cap i a la fi, per a tots els qui tenen parella –i se l'estimen, és clar– es tracta d'una activitat plaent, que es pot practicar a casa i implica despesa calòrica però no econòmica. Algú pot demanar més? Segons les dades del portal Amantis.net, la venda de productes eròtics ha augmentat d'un 18% aquests últims mesos. Com escrivia no fa gaire Vicente Verdú en un article a *El País*, "l'escassetat de diners i l'excés de temps a casa són dos factors susceptibles d'acabar en un quocient de lilit".

Afegim-hi encara que la crisi fa sorgir noves tendències de consum, en les quals els productes s'adapten més bé a les circumstàncies conjunturals. Negocis que fins ara havien tingut un comportament àton reïxen de resultes de les noves circumstàncies, i, en canvi, uns altres que eren viables fa tres anys avui s'ensorren. En definitiva, emergeix una nova realitat. Això vol dir que aquests models de consum poden consolidar-se, de manera que els comportaments que ara són conjunturals esdevinguen estructurals? Significa que hem girat full i abandonem l'encegament pel consum a favor d'un consum responsable, un estil de vida més auster? Ismael Quintanilla és dels qui pensa que aquesta hipòtesi és lluny de fer-se realitat. "Em sembla –explica aquest especialista en psicologia econòmica– que la crisi no afecta de manera notable els nostres hàbits com a consumidors. La societat de turboconsumidors o consumidors orientats al desig no ha canviat gens. La crisi ha fet que, com que no hi ha tants diners, la gent haja moderat el consum, bé per obligació –per manca d'ingressos–, bé per prudència. Ha canviat la despesa, però no l'hàbit."

Més cauts i estudiosos. L'ensorrament econòmic té per a molta gent un cost molt elevat. Amb tot i això, la necessària adaptació al canvi propicia l'adopció de nous comportaments que aporten beneficis socials no gens negligibles. Això passa, per exemple, en la qüestió de l'estalvi. La facilitat d'obtenir crèdits va fer que moltes

"La gent canvia la despesa, però no pas els hàbits de consum", diu Ismael Quintanilla

famílies visqueren molt per damunt de les seues possibilitats. Dues cases, dos cotxes (o tres i tot), dos fills matriculats en col·legis privats, vacances de deu dies a l'estranger, reformes a la cuina... Els diners corrien com l'aigua per una canonada mentre els índexs d'endeutament s'encimbellaven a les estadístiques. Però els bancs van tancar l'aixeta i el miratge de l'opulència artificial i artificiosa s'esvai. Del balafament s'ha passat a la cautela i avui la gent torna a reservar-se els ingressos que temps enrere gastava fins i tot abans de disposar-ne. La renda destinada a l'estalvi és avui del 18,7% del total de renda disponible, el nivell més alt en la sèrie històrica des de l'any 2000.

També en el camp de la formació hi ha hagut canvis importants. La bonança econòmica i la facilitat per a trobar feina –ni que fora amb una baixa remuneració– va desincentivar l'estudi i va donar ales a la llei del mínim esforç. Els estudiants que abandonaven la formació reglada una volta acabada la secundària obligatòria eren una munió.

Això ha començat a canviar. Les aules de la formació professional han rebut una allau de joves aquest curs, mentre que a les universitats, on aquests anys el nombre de matriculats no havia deixat de disminuir, hi ha hagut un canvi de tendència. La Universitat de València, per exemple, ha passat de 9.801 estudiants matriculats el curs 2008-09 a 10.292. La d'Alacant ha passat de 4.962 a 5.314 nous inscrits, i la Rovira i Virgili ha registrat enguany 965 nous inscrits per compte dels 842 de l'any anterior. Al conjunt de les universitats catalanes l'augment ha estat del 9,9%. Igualment, el nombre d'alumnes que es presentaren a la selectivitat el juny i el setembre passats –com també el nombre dels qui aprovaren– va créixer (vegeu gràfic a la pàgina següent). De tot plegat es desprèn que, si bé uns estudis superiors no garanteixen l'estabilitat laboral ni una ocupació segura, sí que obren més portes i augmenten les possibilitats de trobar feina. Les oportunitats que ofereix avui continuar estudiant encoratja a eixamplar els coneixements i augmenta, per tant, la matèria grisa del país. Amb tot, Eugeni Villalbí, secretari de Joventut de la Generalitat de Catalunya, crida l'atenció sobre la importància de "crear una estructura laboral que aprofiti millor el capital humà de què disposem" perquè, si no, correm el risc d'"estendre la percepció que no val la pena d'invertir en formació".

Avui el 18,7% de la renda disponible es destina a l'estalvi.

També en el camp de l'ecologia, la crisi fa algun favor ben significatiu. Assistim a allò que sembla una reconsideració de la preeminència de l'automòbil. Igual com els xinesos han abraçat amb força el vehicle particular ara que tenen prou recursos, el món occidental ha girat els ulls cap a models de transport més sostenibles i, sobretot més barats. La primera beneficiada n'és la bicicleta, que, si bé ja sumava adeptes abans de l'esclat de la crisi, ara es confirma com un sistema de transport certament viable en els desplaçaments per les ciutats. De fet, la venda de vehicles de rodes, grans i menuts, de muntanya o de passeig, no para d'augmentar mentre un nombre creixent de conductors es repensen la viabilitat d'utilitzar el vehicle privat en desplaçaments per a una sola persona. El canvi d'actitud l'ha copsat en una enquesta el Reial Automòbil Club de Catalunya. El 68,9% dels conductors barcelonins entrevistats asseguren que no fan servir tant el cotxe, un 42,7% admet que viatja més amb transport públic i un 28,2% diu que camina més que no pas abans. El resultat són ciutats menys congestionades, un ús més eficient del transport i una menor contaminació. De fet, el 2008 les emissions de CO₂ a l'estat espanyol es van reduir d'un 8% respecte a l'any abans. Hi va contribuir una menor utilització del cotxe propi, però també la baixada de la producció industrial i la del transport de mercaderies arran del descens del comerç internacional. Tot plegat pot semblar una bajanada per a qui, com Enric o els milers de desocupats que cerquen feina, són perjudicats per aquesta baixada de producció i aquesta congelació dels intercanvis comercials. La bajanada, però, no és pensar que no hi ha cap model de creixement alternatiu al que ha estat vigent fins ara? No passa que ha arribat el moment de rumiar-se si el filòsof i sociòleg Zygmunt Bauman tenia raó quan va dir que si bé "la llibertat només pot arribar als qui tenen cobertes les seues necessitats, també és cert que mai no l'aconseguiran aquells que estan decidits a viure d'acord amb els seus desigs"?

Violeta Tena

Renovar-se o morir

Tota crisi és un xoc que ens obliga a repensar la nostra existència i el nostre model de vida. L'actual esfondrament econòmic ens encamina cap a un canvi de valors? Ho hem demanat a historiadors, sociòlegs, filòsofs i experts en desenvolupament personal i heus ací què ens han contat.